

УДК 336.221.4

П. В. Лещенко,
аспірант кафедри математичного моделювання та статистики,
Інститут інформаційних технологій в економіці,
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8550-9569>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.6.141

МОДЕЛІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ

P. Leshchenko,
Postgraduate student of the Department of mathematical modeling and statistics,
Institute of Information Technologies in Economics of Vadym Hetman Kyiv National University of Economics

MODELS OF BUSINESS TAX REGULATION

У статті розглянуто основні моделі податкового регулювання бізнесу та їхній вплив на економічну активність підприємств. Визначено ключові підходи до оподаткування, що формують механізми податкового регулювання та впливають на економічну активність підприємств. Досліджено ефективність існуючих механізмів податкового регулювання в умовах економічної нестабільності та їхню роль у підтримці підприємницької діяльності. Проаналізовано вплив податкового навантаження на фінансову стійкість суб'єктів господарювання, їхню інвестиційну активність та конкурентоспроможність. Розглянуто особливості функціонування податкової політики в Україні з акцентом на її механізми та напрями розвитку в сучасних економічних умовах в аспекті необхідності забезпечення її адаптації до європейських стандартів. Досліджено можливості оптимізації податкових зобов'язань бізнесу шляхом застосування різних інструментів і підходів, спрямованих на зниження податкового навантаження та підвищення прозорості податкового обліку.

The purpose of the article is to analyze modern models of business tax regulation and the effectiveness of their impact on the economic activity of enterprises in the context of forming strategic approaches to the state's tax policy. The article examines the main models of business tax regulation and their impact on the economic activity of enterprises. The key approaches to taxation that form tax regulation mechanisms and affect the economic activity of enterprises are identified. The effectiveness of existing tax regulation mechanisms in conditions of economic instability and their role in supporting entrepreneurial activity is investigated. The impact of the tax burden on the financial stability of business entities, their investment activity and competitiveness is analyzed. The features of the functioning of tax policy in Ukraine are considered with an emphasis on its mechanisms and directions of development in modern economic conditions in terms of the need to ensure its adaptation to European standards. The possibilities of optimizing business tax obligations are investigated by applying various tools and approaches aimed at reducing the tax burden and increasing the transparency of tax accounting. The role of the state in forming favorable conditions for business tax regulation aimed at increasing the efficiency of administration and ensuring the transparency of the tax system is identified. The prospects for the development of tax regulation in the context of global economic changes and the digital transformation of the economy are clarified. The problems faced

by businesses in the process of adapting to changes in tax policy, in particular in the context of economic instability and digitalization of the economy, are analyzed. The need to improve tax regulation in Ukraine is proven in order to increase the financial stability of enterprises and stimulate their development. The impact of tax regulation on the investment attractiveness of enterprises and their competitiveness in the domestic and foreign markets is studied. Strategic approaches to optimizing tax policy are proposed, which contribute to the balanced development of the business environment.

Ключові слова: податкове регулювання, оподаткування бізнесу, податкова політика, фінансова стійкість, інвестиційна активність, оптимізація податкових зобов'язань.

Key words: tax regulation, business taxation, tax policy, financial stability, investment activity, optimization of tax obligations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Податкове регулювання виступає у якості ключового елементу економічної політики держави, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість підприємств та рівень їх інвестиційної активності. Незважаючи на численні підходи до формування податкової політики, існує проблема оптимального балансу між забезпеченням фіскальної стабільності та створенням сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності. При цьому значна варіативність податкових моделей ускладнює вироблення єдиного підходу до регулювання, що відповідає потребам різних секторів економіки. Традиційні системи оподаткування часто не враховують структурні зміни в бізнес-середовищі, що призводить до надмірного податкового навантаження або, навпаки, створює можливості для ухилення від сплати податків. Водночас недостатня передбачуваність податкового законодавства збільшує рівень фінансової невизначеності для підприємств, що ускладнює процеси стратегічного планування та довгострокового інвестування.

Сучасні тенденції, пов'язані з глобалізацією, цифровізацією економіки та змінами у фінансових потоках, формують нові вимоги до податкового регулювання. Зокрема, структурні трансформації в економіці потребують адаптивних механізмів оподаткування, які можуть забезпечити гнучкість у фіскальній політиці без шкоди для макроекономічної стабільності. Однак впровадження таких механізмів на практиці часто стикається з інституційними та регуляторними обмеженнями, що стримує їх ефективність. Вагомою проблемою при цьому є необхідність пошуку компромісу між централізованим контролем над податковими потоками та стимулюванням саморегулювання бізнесу. Надмірне адміністративне втручання може посилити податковий тиск на підприємства, знижуючи їхню інвестиційну активність. Водночас слабкий регуляторний контроль може сприяти тінізації економіки, що негативно позначатиметься на надходженнях до державного бюджету.

Таким чином, визначені проблеми податкового регулювання бізнесу визначають необхідність дослідження підходів щодо формування збалансованих моделей оподаткування, здатних підвищити податкову дисципліну та сформувати сприятливі умови для підприємницької діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика податкового регулювання бізнесу активно досліджується в спеціалізованій економічній літературі, оскільки податкова політика впливає на конкурентоспроможність підприємств та загальну фінансову стійкість економіки. Зокрема, класичні теорії оподаткування, сформульовані у працях А. Лаффера, обґрунтовують взаємозв'язок між рівнем податкових ставок і надходженнями до бюджету, що стало основою для подальших досліджень впливу податків на ділову активність [7]. Пізніші дослідження акцентують увагу на необхідності податкової гнучкості в умовах глобалізації та цифрової економіки. Зокрема, у роботі О. В. Стащук аналізуються ефекти податкових реформ, спрямованих на мінімізацію податкових витрат підприємств, зниження адміністративного навантаження та підвищення прозорості податкової системи [2].

Варто відзначити дослідження Т. О. Шматковської з порівняльного аналізу податкових систем, які демонструють значну варіативність підходів до регулювання. Авторка стверджує, що у країнах із розвинутою ринковою економікою застосовуються прогресивні системи оподаткування, які передбачають баланс між податковими стимулами та фіскальними зобов'язаннями бізнесу. Водночас у країнах, що розвиваються, ефективність податкового регулювання часто обмежується інституційними факторами, зокрема високим рівнем тінізації економіки та недостатньо розвинутими механізмами контролю [5; 8].

Окрему увагу варто звернути на дослідження І. А. Юр'євої, у якому розглянуто питання адаптації податкової системи до сучасних економічних тенденцій, що проявляються у цифровізації економіки та глобалі-

Рис. 1. Механізм податкового регулювання в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [2; 6].

зації фінансових потоків. Дослідження показує, що традиційні моделі оподаткування не завжди враховують особливості нових бізнес-моделей, пов'язаних із цифровими платформами та транснаціональними корпораціями. У зв'язку з цим розглядаються механізми вдосконалення податкової політики, включаючи розширення застосування цифрових технологій у податковому адмініструванні, впровадження систем автоматичного обміну податковими даними та розробку глобальних стандартів оподаткування [6].

Крім того, у літературі досліджується вплив податкового регулювання на соціальні аспекти економічної системи. Зокрема, дослідження Ю. О. Чалюк підтверджують, що податкові стимули, такі як податкові кредити або знижені ставки для технологічних стартапів, можуть суттєво впливати на рівень соціально-економічного розвитку країни. Водночас надмірна складність податкового законодавства та високий рівень адміністративного навантаження можуть стимулювати міграційні потоки, що впливає на доступність робочої сили для підприємств [3; 4].

Таким чином, аналіз наукової літератури демонструє багатомірність проблематики податкового регулювання бізнесу. Разом з тим, існує необхідність подальших досліджень даної проблематики у напрямі розробки ефективних моделей оподаткування, що враховують економічні, інституційні та технологічні зміни бізнес-середовища.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз сучасних моделей податкового регулювання бізнесу та ефективності їх впливу на економічну активність підприємств в контекст формування стратегічних підходів до податкової політики держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні моделі податкового регулювання бізнесу базуються на поєднанні фіскальних інструментів та сти-

мулюючих механізмів, що формують середовище для економічного зростання. При цьому податкова політика визначає баланс між податковими зобов'язаннями підприємств і можливостями їх розвитку, впливаючи на фінансові потоки, рівень інвестицій та конкурентоспроможність. Класична модель такого регулювання ґрунтується на жорсткому фіскальному підході, коли держава забезпечує стабільні бюджетні надходження через високі ставки оподаткування [2]. Така система підвищує прогнозованість макроекономічних параметрів, але може створювати бар'єри для підприємницької активності.

Альтернативний підхід передбачає використання податкових стимулів, спрямованих на залучення капіталу, підвищення продуктивності та прискорення інноваційного розвитку. Тому гнучкі податкові режими знижують витрати бізнесу, що сприяє розширенню економічної активності. Загалом варто зазначити, що функціональна ефективність кожної моделі залежить від макроекономічного контексту та інституційної спроможності держави адаптувати податкову політику до змін, які відбуваються у бізнес-середовищі.

Ключові підходи до оподаткування формують основу механізмів податкового регулювання та визначають рівень економічної активності підприємств. Вони спрямовані на досягнення оптимального співвідношення між бюджетними надходженнями держави та створенням сприятливого середовища для розвитку бізнесу. Реалізація цих підходів визначає ефективність податкового регулювання, впливаючи на фінансові потоки бізнесу, рівень інвестицій та стійкість економіки в умовах глобальних змін [5]. В практичному аспекті можна виділити три типових підходи, які застосовуються у різних податкових системах, а саме:

1. Концепція максимізації фіскальних надходжень через стабільні та передбачувані податкові ставки. Така модель передбачає централізований контроль за податковими платежами, що забезпечує прогнозованість державних доходів, але може знижувати гнучкість бізнесу в розподілі фінансових ресурсів.

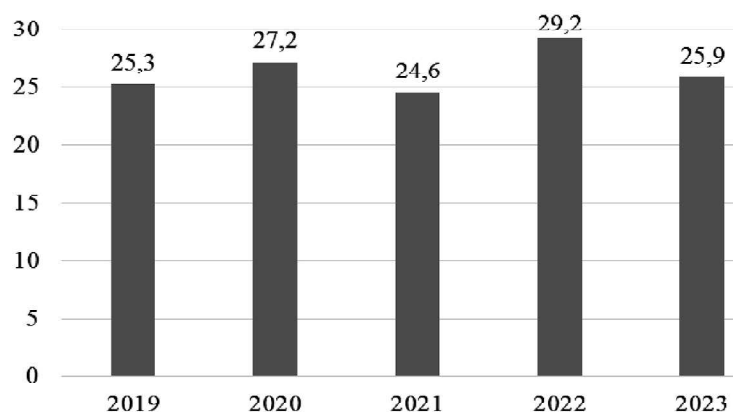

Рис. 2. Динаміка рівня загального податкового навантаження в Україні за 2019–2023 рр., % від ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [1].

2. Стимулювання економічної активності шляхом податкових преференцій та регулювання навантаження на бізнес залежно від макроекономічних умов. Дана модель передбачає використання гнучких податкових режимів, що зменшують адміністративний тиск та сприяють довгостроковому інвестуванню.

3. Диференційоване оподаткування, яке враховує особливості різних секторів економіки. Його метою є баланс між податковими зобов'язаннями підприємств і їхнім внеском у загальну економічну стабільність.

В Україні механізм податкового регулювання поєднує в собі елементи фіскального контролю та стимулювання економічної активності, що наближає його до змішаного підходу (рис. 1).

Як бачимо, вітчизняна система оподаткування спрямована на забезпечення стабільних бюджетних надходжень, але водночас передбачає механізми податкових преференцій для окремих категорій платників. Функціональною особливістю даної моделі є спроба підтримати бізнес через гнучке коригування податкових режимів, зважаючи на макроекономічні ризики та інституційні обмеження [7]. Саме тому податкове регулювання спрямоване на балансування між наповненням бюджету та стимулюванням підприємницької активності, хоча насправді його ефективність обмежується нестабільністю законодавчої бази та податкового адміністрування.

В загальному податкове навантаження є визначальним фактором фінансової стійкості суб'єктів господарювання, оскільки воно безпосередньо впливає на розподіл фінансових ресурсів підприємств. Тому високий рівень податкових зобов'язань може обмежувати доступність оборотного капіталу, знижуючи здатність суб'єктів господарювання до самофінансування та формування резервів для покриття непередбачуваних витрат. У той же час, оптимальний податковий баланс сприяє підтримці ліквідності та забезпечує підприємствам гнучкість у фінансовому плануванні.

Рівень податкового навантаження також відіграє критичну роль у формуванні інвестиційної активності бізнесу. Зокрема, підприємства, які стикаються з надмірним податковим тиском, можуть бути змушені скорочувати інвестиційні витрати, що обмежує їхній розвиток і технологічне оновлення [6]. І навпаки, ефективні податкові стимули, такі як податкові преференції або

спеціальні режими оподаткування, здатні створювати умови для розширення капіталовкладень та залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Відповідно, приходимо до висновку, що фінансова стійкість бізнесу значною мірою залежить від передбачуваності податкової політики. Висока мінливість податкового законодавства та адміністративні бар'єри можуть генерувати додаткові ризики для підприємств, зменшуючи їхню довіру до довгострокових інвестицій. Таким чином, податкове навантаження визначає не лише поточний фінансовий стан суб'єктів господарювання, але й формує їхні стратегічні можливості щодо зростання та розвитку.

Аналіз податкового навантаження в Україні за період 2020–2024 років демонструє певні коливання, зумовлені як внутрішніми економічними змінами, так і зовнішніми факторами, пов'язаними із деструктивним впливом війни на національну економіку. Зокрема, рівень загального податкового навантаження, включаючи податкові надходження до зведеного бюджету та єдиний соціальний внесок, мали суттєві коливання (рис. 2).

Як бачимо з рис. 2, зміни рівня податкового навантаження відображають реакцію податкової системи на економічні виклики, включаючи пандемію COVID-19 та військову агресію з боку росії. При цьому у структурі податкових надходжень в аналізованому періоді спостерігаються певні зміни. Зокрема, рівень оподаткування споживання знизився з 14,1% ВВП у 2021 році до 13,4% у 2024 році, тоді як оподаткування праці зросло на 1 відсотковий пункт [1]. Це свідчить про перерозподіл податкового тягаря між різними економічними функціями.

В той же час, дані щодо надходжень до місцевих бюджетів за січень-вересень 2024 року показують, що основним джерелом податкових надходжень є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який становить 58% від усіх податкових надходжень. Єдиний податок та податок на майно складають 16% та 12% відповідно [1].

Загалом, податкове навантаження в Україні протягом 2020–2024 років зазнавало змін, що відображало необхідність коригування податкової політики відповідно до макроекономічної ситуації. Зміни у рівні податкових надходжень та структурі оподаткування стали відповіддю на виклики, спричинені як внутрішніми факторами, так і глобальними економіч-

ними тенденціями. Динаміка податкової системи свідчить про прагнення забезпечити стабільні бюджетні надходження, водночас створюючи умови для підтримки бізнесу в періоди економічної нестабільності.

Можна стверджувати, що у даний час податкова політика України функціонує у складному економічному середовищі, що вимагає балансування між фіскальною стабільністю та стимулюванням підприємницької активності. Її механізми включають регулювання ставок, податкові пільги та механізми адміністрування, спрямовані на забезпечення ефективного збору податків і мінімізацію тінізації економіки [2]. Окремим напрямом розвитку при цьому є гармонізація податкової системи з європейськими стандартами, що передбачає модернізацію податкового адміністрування, спрощення звітності та адаптацію до міжнародних правил оподаткування. В даному контексті важливу роль відіграють заходи з цифровізації податкового контролю та запровадження автоматичного обміну податковою інформацією.

Необхідність адаптації до європейських стандартів обумовлює перегляд механізмів оподаткування, посилення прозорості податкових процедур та впровадження інструментів, спрямованих на підвищення податкової дисципліни та зниження регуляторного навантаження на бізнес. Важливим аспектом цієї адаптації є уніфікація податкових норм із вимогами ЄС, що передбачає реформування системи непрямого оподаткування та посилення контролю за трансфертним ціноутворенням. Крім того, модернізація податкової політики передбачає застосування автоматизованих інструментів контролю, що забезпечують вищий рівень податкової прозорості та ефективності адміністрування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, приходимо до висновку, що оптимізація податкових зобов'язань бізнесу, необхідна для вдосконалення податкової моделі, базується на використанні інструментів, що забезпечують баланс між мінімізацією податкового навантаження та дотриманням законодавчих вимог. Основними підходами при цьому є ефективне податкове планування та використання спеціальних податкових режимів, що дозволяють адаптувати структуру податкових платежів до фінансових можливостей підприємства.

Зниження податкового навантаження також можливе через застосування механізмів трансфертного ціноутворення та оптимізацію податкових витрат. В ой же час, використання міжнародних податкових стандартів і угод про уникнення подвійного оподаткування дозволяє підвищити фінансову ефективність підприємств, які працюють у зовнішньоекономічному секторі і мають особливе значення для національної економіки України. Тому формування моделі, орієнтованої на підвищення прозорості податкового обліку досягається шляхом автоматизації податкового адміністрування та інтеграції сучасних аналітичних інструментів, що знижують ризики податкових порушень і покращують взаємодію з контролюючими органами.

Література:

1. Державна податкова служба України: офіційний веб-сайт. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatviv-i-zboriv--obovvaz/> (дата звернення 25.02.2025).

2. Стацук, О., Бояр, А., Дзямулич, М. Специфіка формування податкової політики при розробці вуглецевого податку. Економіка та суспільство. 2021. № 31.

3. Чалюк Ю. О. Вплив COVID-19 на соціально-економічну стабільність середнього класу. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2021. № 8 (52). Том 1. С. 68—78.

4. Чалюк Ю. О. PEST-аналіз причин міграції населення України до країн Євросоюзу. Інфраструктура ринку. 2020. № 49. С. 61—67.

5. Шматковська Т. О., Ракуцька О. М. Трансформація обліку основних засобів за реалій сучасності: бухгалтерський та податковий аспект. Економічний вісник університету. 2013. № 20/3. С. 282—286.

6. Юр'єва, І. А. Цифровізація оподаткування в галузях економіки. Е-економіка. 2024. № 1 (7).

7. Laffer A. B. Supply-side economics. Financial Analysts Journal. 1981. Vol. 37 (5). Pp. 29—43.

8. Shmatkovska T., Volynets L., Dielini M., Magopets O., Kopchykova I., Kytaichuk T., Popova Yu. Strategic management of the enterprise using the system of strategic management accounting in conditions of sustainable development. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2022. Vol. 12(2). Special Issue XXIX. Pp. 123—128.

References:

1. State Tax Service of Ukraine (2025), available at: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatviv-i-zboriv--obovvaz/> (Accessed 25 February 2025).

2. Stashchuk, O. V., Boiar, A. O. and Dziomulych, M. I. (2021), "The specifics of tax policy formation in the development of a carbon tax", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 31.

3. Chaliuk, Yu. O. (2021), "The impact of COVID-19 on the socio-economic stability of the middle class", *Internauka. Seria: "Ekonomiczni nauky"*, vol. 8 (32), part 1, pp. 68—78.

4. Chaliuk, Yu. O. (2020), "PEST-analysis of the reasons for migration of the population of Ukraine to the European Union", *Infrastruktura rynku*, vol. 49, pp. 61—67.

5. Shmatkovska, T. O. and Rakutska, O. M. (2013), "Transformation of fixed asset accounting in modern realities: accounting and tax aspects", *Ekonomicnyi visnyk universytetu*, vol. 20/3, pp. 282—286.

6. Iur'eva, I. A. (2024), "Digitization of taxation in economic sectors", *E-konomika*, vol. 1 (7).

7. Laffer, A. B. (1981), "Supply-side economics", *Financial Analysts Journal*, vol. 37 (5), pp. 29—43.

8. Shmatkovska, T., Volynets, L., Dielini, M., Magopets, O., Kopchykova, I., Kytaichuk, T. and Popova, Yu. (2022), "Strategic management of the enterprise using the system of strategic management accounting in conditions of sustainable development", *ADALTA: Journal of interdisciplinary research*, vol. 12 (2), Special Issue XXIX, pp. 123—128.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2025 р.